УДК 351.823:[339.3:338.43.02

DOI: 10.34132/pard2019.03.11

МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАХИСТУ ВНУТРІШНІХ РИНКІВ АГРАРНОГО СЕКТОРУ

Черкаська В. В., канд. наук з держ. упр., Міжрегіональна академія управління персоналом, м. Київ, Україна

У статті зазначено, що в аграрній політиці країн з розвинутою ринковою економікою однією з ключових завдань була і залишається підтримка сільських товаровиробників. Вона здійснюється різними способами, в тому числі: заходами прямої підтримки сільського господарства за допомогою цінової, кредитної, податкової, митної політики, що сприяють зростанню доходів селян і забезпечують їм ведення розширеного відтворення в умовах ринкових відносин. Визначено, що зовнішньоторговельна політика формує об'єктивні умови переваги вітчизняної продукції для споживачів. Разом з тим вона не повинна обмежувати можливості задоволення широкого споживчого попиту. Запропоновано до числа інструментів віднести виплати платежів натурою за кожен виведений з сільгоспобороту гектар невиробничої продукції комбіноване поєднання програм страхування та кредитування з квотуванням виробництва, фіксовані виплати в залежності від попередньої динаміки виробництва в обмін на поставлені умови щодо обмеження виробництва і дотримання вимог екології, обов'язкового страхування і надання щорічних звітів про свою діяльність. Важливу роль на цьому етапі відіграють заходи державного регулювання, що перешикоджують монополізації ринкової діяльності та сприяють рівноправності між дрібними та великими суб'єктами ринку.

Ключові слова: механізми державного регулювання; аграрна політика; ринкова економіка; сільські товаровиробники; продовольчий ланцюг; продовольчі ринки; вертикально інтегровані системи; аграрна кооперація; асоціації сільських виробників.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Вузловим моментом аграрної політики є інтерес, отже, в більш концентрованому вираженні, її сутність зводиться до покладання держави на максимальну реалізацію цих інтересів, і, відповідно, до створення необхідних для цього умов життєдіяльності всіх зайнятих в агропромисловому комплексі. Від того наскільки державою будуть досягнуті параметри тих чи інших інтересів суб'єктів аграрного сектора, буде залежати ефективність аграрної політики [1, с. 104]. При проведенні державою аграрної політики дуже важливим є враховувати зарубіжний досвід.

У світовій практиці регулюючі функції держави в агропродовольчій системі почали все активніше застосовуватися в 20–30 рр. XIX століття [2]. Причому на початковому етапі головним чином вироблялися правила гри, які передбачали використання, по відношенню до сільських виробників, певних вимог, обмежень, стимулів, компенсацій тощо. Державне втручання в економічні процеси спочатку носило економічний характер і не представляло собою цілісної системи. Це були певні завдання з постачання сільськогосподарської продукції, особливо в період війни та інших надзвичайних ситуацій, які вимагали централізованої мобілізації ресурсів.

У сфері проблематики сталого розвитку аграрного сектора та його підприємств, вагомими є напрацювання О. Бородіної, Л. Кучер, Ю. Лупенка, М. Кисіль, О. Шубравської, В. Юрчишина та багатьох інших.

Метою статті є дослідження зарубіжного досвіду механізмів державного регулювання захисту внутрішніх ринків аграрного сектора та розробка пропозицій вирішення проблемних питань.

Формулювання цілей статті (постановка завдання):

- розкрити сутність механізмів державного регулювання захисту внутрішніх ринків аграрного сектору;
- обґрунтувати методичний підхід регулювання сільськогосподарського виробництва в межах реалізації механізмів державного регулювання захисту внутрішніх ринків аграрного сектору.

Виклад основного матеріалу дослідження. У кінці XIX – на початку XX століття найбільш поширеним методом регулювання сільськогосподарського виробництва був торговий протекціонізм [3]. В

подальшому, по мірі розвитку міжнародного торгового ринку, вільних торгових зон, зокрема в Європі, торговий протекціонізм все більше трансформувався у внутрішній аграрний протекціонізм.

Державне регулювання в розвинених зарубіжних країнах знаходиться в безперервному розвитку і вдосконаленні. Разом з тим, базові основи закладені в 50–80-ті роки минулого століття, не зазнали кардинальних змін [4].

В аграрній політиці країн з розвинутою ринковою економікою однією з ключових завдань була і залишається підтримка сільських товаровиробників [5]. Вона здійснюється різними способами, в тому числі:

- заходами прямої підтримки сільського господарства за допомогою цінової, кредитної, податкової, митної політики, що сприяють зростанню доходів селян і забезпечують їм ведення розширеного відтворення в умовах ринкових відносин;

- регулюванням і координацією міжгалузевих зв'язків, спрямованими на досягнення збалансованості у всіх ланках продовольчого ланцюга, усунення «вузьких місць» і диспропорцією у розвитку та функціонуванні продовольчих ринків і вертикально інтегрованих систем, використання результатів науково-технічного прогресу та передових технологій;

- підтримкою органів аграрної кооперації, територіальних і продуктових спілок і асоціацій сільських виробників, інших громадських організацій, що представляють інтереси селянства на всіх рівнях управління, включаючи урядовий;

- забезпечення зайнятості в аграрному секторі і відповідного рівня життя сільського населення [6].

Аграрній політиці України необхідно прагнути до створення системи сценаріїв розвитку аграрної економіки з тим, щоб адекватно і оперативно реагувати на мінливі умови господарювання суб'єктів агропромислового виробництва, така система повинна враховувати в часі бюджетні можливості, стан розвитку економіки країни, як в цілому, так і аграрної економіки зокрема [7].

В умовах бюджетного дефіциту і одночасно недостатнього виробництва основних продуктів харчування при ефективній функці-

онуючої галузі (або ряду галузей) економіки необхідно створити умови (податкові пільги та тощо) для диверсифікації бізнесу успішних компаній з цієї галузі в сільське господарство.

При відсутності ефективної галузі (кількох галузей) країна може скористатися наявними можливостями по створенню гарного внутрішнього «інвестиційного клімату», метою якого має бути розвитку бізнесу в одній або декількох галузях [8]. Внутрішньогалузеве регулювання має бути засноване на розробці і здійсненні програм, спрямованих на розвиток національного аграрного виробництва.

Провідна тенденція СОТ спрямована на послідовне скорочення державної підтримки сільськогосподарських підприємств [9]. Тому в якості одного з перспективних напрямків національної політики в умовах бюджетних обмежень, що стосується стимулювання внутрішнього аграрного виробництва, могло б стати створення умов для індустріалізації галузі через збільшення числа великих, автономних щодо держпідтримки і, водночас, рентабельних приватних структур. Велике аграрне виробництво здатне ефективніше використовувати всі фактори виробництва на основі ресурсозберігаючих технологій [10]. Зростання числа колективних господарств в цьому випадку могло б сприяти значному скороченню державних витрат на регулювання, в рамках якого, проте, повинна залишатися посильна підтримка дрібних підприємств.

При такому розвитку сценарію держава може зосередити зусилля на створення умов для збільшення виробництва, головним чином, за рахунок великих виробничих структур.

Якщо держава володіє достатніми бюджетними ресурсами, процеси регулювання можуть здійснюватися в більш збалансованому режимі. У цьому випадку воно може досить послідовно проводити заходи з підтримки виробників, виконувати належний контроль за дотриманням антимонопольного законодавства, забезпечувати спостереження над усіма суб'єктами ринку [11].

Державні заходи, спрямовані на створення умов, які сприяють зростанню аграрного виробництва, тісно пов'язані з політикою протекціонізму в зовнішньоторговельному регулюванні [13].

Протекціонізм на цьому етапі полягає в обмеженні доступу конкурентоспроможної імпоротної продукції на внутрішній ринок. Рівень захисту і відповідні методи регулювання залежать від стану національного аграрного виробництва та основним продуктовим ринком. Слід зазначити, що зовнішньоторговельна політика формує об'єктивні умови переваги вітчизняної продукції для споживачів [14]. Разом з тим вона не повинна обмежувати можливості задоволення широкого споживчого попиту.

Поставки імпорту на внутрішній ринок здійснюються на основі тарифно-митного регулювання, а в разі встановлення для національного ринку високих, стимулюючих виробництво цін – за рахунок підтримуючих механізмів, які покликані забезпечити пріоритет внутрішніх цін перед більш дешевою імпоротною продукцією (вирівнювання і підвищення цін на імпортні товари в порівнянні з внутрішніми цінами).

Вплив держави на процеси ціноутворення стало одним з важливих і систематично застосовуваних методів економічної політики практично в усіх країнах [15].

В якості основи економічних відносин на аграрному ринку виступають ринкові ціни, що складаються під впливом попиту та пропозиції. Водночас держава проводить моніторинг паритету цін в аграрному секторі та рівня доходів основних економічних суб'єктів і відповідно до даних цього моніторингу здійснює регулювання відповідних ринків [16]. Центральними завданнями державного регулювання аграрного ринку є запобігання різких коливань цін, недопущення істотного зниження доходів значних груп населення і підприємств, обмеження монополізації окремих сегментів ринку, забезпечення рівних конкурентних умов для всіх його учасників.

З рішенням цих завдань багато в чому пов'язано застосування в аграрному секторі більшості країн поряд з ринковими цінами системи регульованих державою цін, яка складається з наступних основних елементів: цільові ціни; гарантовані; порогові; інтервенційні і заставні ціни.

Система таких цін діє в багатьох країнах з ринковою економікою, зокрема в країнах ЄС, США та Канаді [17].

Фінансування в цих країнах різних механізмів підтримки цін на сільськогосподарську продукцію займають головне місце серед форм протекціонізму в агропромисловому комплексі. Так в країнах ЄС на них припадає 75 % сумарного еквівалента субсидій виробникам і близько 50 % – в США та Канаді [18].

В економічно розвинених країнах створені механізми захисту внутрішніх ринків, перш за все це мита та компенсаційні платежі, покликані вирівнювати різницю між високими внутрішніми і низькими світовими цінами.

Середньозважені імпорتنі тарифи на сільськогосподарську продукцію, характеризують ступінь захисту внутрішнього продовольчого ринку, в економічно розвинених країнах набагато вище, ніж в країнах, що розвиваються, і країнах з перехідною економікою [19, с. 184].

Сценарій перевиробництва агропродовольчої продукції найбільш характерний для країн з розвинутою економікою, в яких інтенсифікація виробництва реалізується за рахунок досягнень науково-технічного прогресу і, в ряді випадків, заходів з регулювання, які в попередній період були спрямовані на розширення виробництва.

Практична реалізація заходів, орієнтована на вирішення проблеми надвиробництва може бути здійснена за двома основними напрямками. По-перше, це дослідження перспективних зовнішніх ринків, а також розвиток експортних програм для переходу від досліджень до активної поведінки з метою стимулювання збуту продукції [20, с. 115]. По-друге, це програми, безпосередньо пов'язані з обмеженням виробництва.

Найбільш важливими інструментами обмеження виробництва є:

- жорстке квотування обсягів виробництва;
- висновок площ із сільськогосподарського обороту; він може здійснюватися одночасно з іншими методами регулювання (нерідко обмеження площі однієї культури призводить до збільшення площі інший), наприклад, з програмами підтримки [21, с. 37];
- підтримка доходів виробників (замість цінових субсидій на сільгосптовари); вона переважно може здійснюватися за рахунок

розвитку програм страхування (страхування доходів); тим не менш, у даний час дієвим методом підтримки залишається фіксування нижнього рівня ринкових цін з наступною державною закупівлею продукції, тобто так звана програма Кредит під товар та тощо.

Кредит під товар полягає в наданні кредиту за пільговою ставкою вже після збору врожаю. Фермер в залежності від ринкової ситуації вирішує, продавати врожай самому або ж здати за встановленою ціною державі [22, 41].

До числа інструментів також слід віднести виплати платежів натурою за кожен виведений з сільгоспобороту гектар невиноробничої продукції комбіноване поєднання програм страхування та кредитування з квотуванням виробництва, фіксовані виплати в залежності від попередньої динаміки виробництва в обмін на поставлені умови щодо обмеження виробництва і дотримання вимог екології, обов'язкового страхування і надання щорічних звітів про свою діяльність [23, с. 14].

Важливу роль на цьому етапі грають заходи державного регулювання, що перешкоджають монополізації ринкової діяльності та сприяють рівноправності між дрібними і великими суб'єктами ринку.

Висновки. У підтвердженні необхідності таких дій в умовах перевиробництва свідчить світовий досвід. Єдина аграрна політика (ЄАП), що проводиться в країнах-членах ЄС, є яскравим прикладом успішного регулювання сільськогосподарського ринку, складається з трьох основних елементів: ринкової політики; структурної політики і політики щодо розвитку сільських регіонів [24, с. 34]. Узгодженість дій в цьому «особливо чутливому» сегменті економіки стала чинником європейської економічної інтеграції. Європейський досвід особливо цікавий тим, що це регулювання здійснюється на наднаціональному рівні, є комплексним і гнучким.

Для державного регулювання аграрної сфери ЄС типовими є два правила – забороняється продавати ввезену продукцію за ціною нижчою від ціни внутрішнього ринку і той, хто ввозить продукцію в країни співдружності, повинен вносити в бюджет ЄС (частково – в бюджет тієї країни, яка імпортує продукцію) різницю між граничною ціною і ціною світового ринку [25, с. 91]. Ця різниця називається виплатою за угоду.

Проведена ЄС політика підтримки в значній мірі стимулювала експорт сільськогосподарської продукції і по ряду товарних позицій сприяла перетворенню ЄС з нетто-імпортера в нетто-експортера. Нами зазначено, що найважливішою перевагою ЄС, в порівнянні з Україною, є наявність там не ліберально-тарифної системи регулювання зовнішнього ринку, а системи компенсаційних платежів і виплат. Це дає можливість експортерам з Євросоюзу автоматично виходити на російський ринок, як мінімум, з тими ж цінами, які існують в Україні, незалежно від витрат в ЄС. Щорічно ЄС на сільськогосподарські дотації фермерам виділяє 43 млрд євро, що становить майже половину загального річного бюджету ЄС [26, с.108]. За існуючою системою дотацій європейський фермер автоматично отримує тим більшу фінансову допомогу, чим більше продукції він виробляє. Однак така практика не тільки «з'їдає» половину бюджету ЄС, але і сприяє затоварюванню сільськогосподарського ринку Європи.

З огляду на цей факт і те, що розмір витрат на фінансування сільського господарства в рамках ЄАП до 2013 року залишається на колишньому рівні – 43 млрд євро на рік, що в світлі вступили до складу ЄС в 2004 році нових десяти країн з високим вагою сільськогосподарського виробництва виглядає як скорочення субсидій, що може відбитися на механізмах підтримки ЄАП [27, с. 81]. ЄС і яка приєдналася до нього нові країни будуть змушені для підтримки механізмів ЄАП збільшити витрати своїх бюджетів, що може викликати недотримання рівня граничного обмеження допускається дефіциту бюджетів встановленого Маастрихтським договором, а також, з огляду на членство країн ЄС в СОТ, яке накладає певні зобов'язання щодо лібералізації світової аграрного ринку і ряд інших обставин ЄС пішов на реформування ЄАП [28, с. 49].

Проведена реформа ЄАП не зачепить загального розміру дотаційних відрахувань з бюджету ЄС зміниться їх структура. Так, в рамках проведеної реформи ЄАП, міністри сільського господарства країн-членів Європейського Союзу прийняли рішення з 2005 року знизити ціни на деякі види сільськогосподарських продуктів при централізованих державних закупівлях, скасувати більшість у субсидій фермерам, а що залишилися субсидії розподіляти за іншим

принципом, ніж раніше, розмір виділених дотацій тепер буде прямо залежати не від кількості виробленої продукції, а від якості продукції, умов утримання худоби та дотримання екологічних норм при веденні сільського господарства [29, с. 631]. Крім цього, державні виплати будуть проводитися у вигляді одноразових виплат в дохід ферми на основі торішніх виробничих результатів і можуть бути знижені на 25 %, якщо фермер не дотримуватиметься встановлених стандартів в області екології, безпеки продовольства і охорони здоров'я тварин.

Стаття надійшла до редакції: 22.12.2018

MECHANISMS OF STATE REGULATION OF PROTECTION OF INTERNAL MARKETS OF THE AGRARIAN SECTOR

Valeriy Cherkaska, PhD in Public Administration, Interregional Academy of Personnel Management, Kyiv, Ukraine

~~~~~
The article states that in agricultural policy of countries with developed market economy one of the key tasks was and remains the support of rural commodity producers. It is carried out in a variety of ways, including: measures for direct support of agriculture through price, credit, tax and customs policies that contribute to the growth of income of peasants and provide them with extended reproduction in a market economy. It is determined that foreign trade policy forms objective conditions for the advantages of domestic products for consumers. At the same time, it should not restrict the ability to meet broad consumer demand.

It has been determined that in the agricultural policy of countries with developed market economy the support of rural commodity producers is carried out in various ways, including: measures of direct support of agriculture with the help of price, credit, tax and customs policies, which promote the increase of income of peasants and provide them with extended reproduction in conditions of market relations; regulation and coordination of inter-branch links aimed at achieving a balance in all parts of the food chain, removing «bottlenecks» and imbalance in the development and

functioning of food markets and vertically integrated systems, the use of scientific and technological progress and advanced technologies; support of agrarian cooperation bodies, territorial and food unions and associations of rural producers, and other non-governmental organizations representing the interests of the peasantry at all levels of government, including the government; provision of employment in the agricultural sector and the corresponding level of living of the rural population.

It is proposed to include in the number of instruments payment of payments in kind for each agricultural output hectare of non-production products brought out of agricultural production combined combination of programs of insurance and lending with production quotations, fixed payments, depending on the previous dynamics of production in exchange for the conditions imposed on the restriction of production and compliance with environmental requirements, mandatory insurance and annual reports on their activities. Important role at this stage is played by measures of state regulation that impede the monopolization of market activity and promote equality between small and large market players.

The necessity of such actions in the conditions of overproduction is substantiated by world experience. The Single Agricultural Policy (EAP) in the EU member states is a vivid example of successful agricultural market regulation, consisting of three main elements: market policy; structural and rural development policies. Coherence in this «particularly sensitive» segment of the economy has become a factor in European economic integration. The European experience is especially interesting because it is regulated at the supranational level, is complex and flexible. There are two rules for state regulation of the EU agricultural sector: it is forbidden to sell imported goods at a price below the domestic market price, and for those who import products to the countries of the Commonwealth, it is necessary to make a difference in the budget of the EU (partly in the budget of the country that imports the products) between the marginal price and the price of the world market. This difference is called the payout for an agreement. The EU support policy that has been carried out has greatly stimulated the export of agricultural products and contributed to the transformation of the EU from a net importer to a net exporter for a number of commodity

positions. We have indicated that the most important advantage of the EU, in comparison with Ukraine, is the existence of a non-liberal-tariff system for regulating the external market, and a system of compensatory payments and payments. This enables exporters from the European Union to automatically enter the Russian market, at least with the same prices that exist in Ukraine, regardless of the cost to the EU.

Keywords: *mechanisms of state regulation, agrarian policy, market economy, rural commodity producers, food chain, food markets, vertically integrated systems, agrarian co-operation, associations of rural producers*

Received: 22.12.2018

References

1. Kucher, L. Yu. (2016). Kontseptual'nyj pidkhid do ekonomichnoho upravlinnia innovatsijnymy proektamy ahrarnykh pidpryemstv [Conceptual approach to economic management of innovation projects of agricultural enterprises]. *Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy*, no. 2, pp. 103–106.
2. Analitychna zapyska schodo vprovadzhennia najbil'sh vazhlyvykh investytsijnykh proektiv, iaki realizuiut'sia v ahropromyslovomu kompleksi rehioniv stanom na 1 sichnia 2017 roku [Analytical note by implementation of most important investment projects implemented in the agricultural sector of the regions on January 1, 2017]. Retrieved from: <http://minagro.gov.ua>.
3. Kompaniia ED&F Man-Ukraina zapustyla novyj zroshuval'nyj kompleks (2017) [Company ED&F Man-Ukraine launched the new of irrigation complex (2017)]. Retrieved from: http://ucab.ua/ua/pres_sluzhba/novosti/kompaniya_edf_manukraina_zapustila_noviy_zroshuvalniy_kompleks [in Ukrainian].
4. Kapital'ni investytsii za 2016 rik [Capital investment in 2016]. Retrieved from: <http://minagro.gov.ua/monitoring?nid=23417>.
5. Kisil, M. (2017). U I kvartali 2017 roku zberehliasia tendentsiia znachnoho zrostannia investytsij u sil's'ke hospodarstvo [In I quarter 2017 is preserved trend of significant growth in investment in agriculture]. Retrieved from: <http://www.iae.org.ua/presscentre/archnews/2012--2017-.html>.
6. Riven' investytsij v ahrosetektor perevyschyv dokryzovyj period [The level of investment in the agricultural sector exceeded the pre-crisis period].

Retrieved from: http://ucab.ua/ua/pres_sluzhba/novosti/riven_investitsiy_v_agrosector_perevischiv_dokrizoviy_period [in Ukrainian].

7. V Ukraini zapratsiuвав majdanchyk dlia poshuku investysij v aharni proekty [In Ukraine began to work a platform for the investment search in agricultural projects]. Retrieved from: http://agroportal.ua/ua/news/tehnologii/v-ukraine-zarabotala-ploshchadka-dlya-poiska-investitsii-v-agrarnye-proekty/?_utl_t=fb [in Ukrainian].

8. The official site of Platforms of development agribusiness AGROTALKS. Retrieved from: <http://agrotalks.com/investagro> [in Ukrainian].

9. Zakon Ukrainy “Pro derzhavnu pidtryмку sil’skoho hospodarstva v Ukraini” # 1791-19 vid 01.01.2017 [The Law of Ukraine “On State Support to Agriculture in Ukraine” # 1791-19 from 01.01.2017)]. Retrieved from: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1877-15>.

10. Zhmurko I.V.(2015). Ryzky v aharnomu sektori ta neobkhidnist’ ikh strakhuvannia [Risks in the agrarian sector and the need for their insurance]. Economy of agroindustrial complex. Vol. 4, pp. 25-27.

11. Ostapenko O.M.(2013). Udoshkonalennia vitchyznianoï systemy strakhuvannia ahariiiv z urakhuvanniam zarubizhnoho dosvidu [Improvement of the domestic insurance system for agrarians in the light of foreign experience]. Economy: realities of time. Vol. 5(10), pp. 38-45.

12. Sholoyko, A.C. (2009). Pryntsypy obov’iazkovoho strakhuvannia v umovakh rynkovoï ekonomiky [Principles of compulsory insurance in a market economy]. Ekonomika APK. Vol. 10, pp.55-58.

13. Ukrainian agribusiness market in 2017. Retrieved from: <http://agroinsurance.com> [in Ukrainian].

14. Martseniuk-Rozar’onova, O.V. (2014). Kharakterystyka ta stan rozvytku strakhovoho rynku Ukrainy [Feature and state of development of the insurance market of Ukraine]. Ekonomichni nauky. Vol.7, pp. 48-50.

15. Accounting and Finance of the AIC. Retrieved from: <http://magazine.faaf.org.ua/zabezpechennya-strahovogo-zahistuagrarnih-tovarovirobnikiv.html> [in Ukrainian].

16. Newsletter: officially about taxes. Retrieved from: <http://www.visnuk.com.ua/ua/pubs/id/8247> [in Ukrainian].

17. Economic Content and Importance of Agricultural Insurance. Retrieved from: http://www.agrosvit.info/pdf/4_2017/7.pdf [in Ukrainian].

18. Rating of insurance companies for voluntary insurance of agricultural products for 9 months of 2017. Retrieved from: <https://forinsurer.com/ratings/nonlife/17/9/76> [in Ukrainian].

19. Hryshova, I. Yu., Diachenko, O. P. (2016). Diievist' mekhanizmv derzhavnoho upravlinnia v sferi protydii tin'ovij ekonomitsi v Ukraini [Effectiveness of the mechanisms of state administration in the area of counteraction to the shadow economy in Ukraine]. *Pravo ta derzhavne upravlinnia*. Vol. 3, pp. 183-189.

20. Diachenko, O.P. (2017). Zapobihannia poshyrenniu suchasnykh tendentsij rozvytku tin'ovoi ekonomiky z pozytsii efektyvnogo derzhavnoho upravlinnia [Prevention of shaking the modern trends of the shadow economy from the standpoint of effective public administration]. *Naukovi zapysky Instytutu zakonodavstva Verkhovnoi Rady Ukrainy*. Vol. 5, pp. 114-120.

21. Naumov, O.B. (2016). Ekonomiko-politychni konflikty na suchasnomu etapi [Economic-political conflicts at the present stage]. *Ukrainskyj zhurnal prykladnoi ekonomiky*. Vol. 1, no. 2, pp. 36-49.

22. Hryshova, I.Yu., Krasnoruckij, O.O. (2015). Koruptsijni ryzyky ta zarubizhna metodolohiia ikh otsinky v systemi ekonomichnoi bezpeky [Corruption risks and foreign methodology of their estimation in the system of economic security]. *Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnia : naukovyj zhurnal*. Vol 4 (4), pp.40-46.

23. Grishova, I.Ju., Krasnoruckij, O.O. (2016). Nauchnye podhody k metodologii vyjavlenija jelementov tenevoj dejatel'nosti na predprijatijah Ukrainy [Scientific approaches to the methodology of revealing the elements of shadow activity at Ukrainian enterprises]. *Vestnik Ivanovskogo gosudarstvennogo universiteta. Serija «Jekonomika»*. Vol. 1(27), pp.13-18.

24. Hryshova, I. Yu., Hnatieva, T. M. (2016). Upravlinnia ryzykamy u konteksti stratehii antykryzovoho upravlinnia [Risk Management in the Context of the Anti-Crisis Management Strategy]. *Ukrainskyj zhurnal prykladnoi ekonomiky*. Vol. 1, no. 3, pp. 32-40.

25. Naumov, O.B. (2016). Instytutsijni determinanty j stratehichni napriamy ekonomichnoho rozvytku natsional'noho hospodarstva [Institutional determinants and strategic directions of economic development of the national economy]. *Naukovi zapysky Instytutu zakonodavstva Verkhovnoi Rady Ukrainy*. Vol. 5, pp.89-95.

26. Davydiuk, O. O. (2015). Ekspertni metody otsinky u vyrishenni ekonomichnykh konfliktiv pidpriemstv [Expert evaluation methods in solving economic conflicts of enterprises]. *Naukovi praci Poltavskoi derzhavnoi ahrarnoi akademii*. Vol. 2(11), pp.106-110.

27. Kravchuk, A.O. (2016). Tin'ovi aspekty ekonomiky Ukrainy v podatkovomu sektori [Shadow aspects of the Ukrainian economy in the tax

sector]. Ukrainskyj zhurnal prykladnoi ekonomiky. Ternopilskyj nacionalnyj ekonomichnyj universytet. Vol. 1, no. 3, pp.79-86.

28. Halyckyj, O.M. (2016). Derzhavne rehuliuвання ahrarnoho vyrobnytstva natsional'noi ekonomiky v umovakh ievrointehratsii [State regulation of agrarian production of the national economy in the conditions of European integration]. Visnyk Sumskoho nacionalnoho ahrarnoho universytetu seria «Ekonomika ta menedzhment». Vol. 8 (69), pp.48-54.

29. Myt'aj, O.V., Khlystun, O.A. (2014). Naukovo-metodolohichni kryterii formuvannia mekhanizmu dosiahnennia ekonomichnoi bezpeky pidpryemstvamy [Scientific and methodological criteria for the formation of a mechanism for achieving economic security by enterprises]. Hlobalni ta nacionalni problemy ekonomiky, vol 2, pp. 630-633. Retrieved from: <http://global-national.in.ua/archive/2-2014/128.pdf>.

Відомості про авторів / Information about the Author

Черкаська Валерій Володимирович: Міжрегіональна Академія управління персоналом: вул. Фрометівська 2, м. Київ, Україна, 03039

Cherkaska Valeryi: Interregional Academy of Personnel Management: Frometivska str., 2, Kyiv, 03039, Ukraine

ORCID.ORG./0000-0002-5716-1273

E-mail: rvps@ukr.net